

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ДО САМОРОЗВИТКУ

У статті розкрито загальні теоретичні питання саморозвитку молодших спеціалістів під час навчання. Проаналізовано роль саморозвитку у становленні особистості майбутнього фахівця. Головна увага зосереджена на змісті та сутності наукової категорії «саморозвиток», охарактеризовано етапи саморозвитку та досліджено особливості готовності до саморозвитку студентів, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень «молодий спеціаліст».

Ключові слова: саморозвиток, етапи саморозвитку, особливості саморозвитку молодших спеціалістів, констатувальний експеримент.

В статье раскрыты общие теоретические вопросы саморазвития младших специалистов во время обучения. Проанализирована роль саморазвития в становлении личности будущего специалиста. Главное внимание сосредоточено на содержании и сущности научной категории «саморазвитие», охарактеризованы этапы саморазвития и исследованы особенности готовности к саморазвитию студентов, получающих образовательно-квалификационный уровень «младший специалист».

Ключевые слова: саморазвитие, этапы саморазвития, особенности саморазвития младших специалистов, констатирующий эксперимент.

Постановка задачі у загальному вигляді. Сучасне суспільство, перебуваючи в новій соціально-економічній і соціально-педагогічній ситуації, передбачає гостру потребу в зміні основоположних підходів до підготовки майбутніх фахівців. Зокрема, об'єктивні зміни в освітній галузі, які безпосередньо впливають на зростання темпів конкуренції на ринку праці, обумовлюють підвищення рівня вимог суспільства до вищих навчальних закладів, які готують молодших спеціалістів. Нині в якісно новому аспекті розглядається проблема реалізації людського потенціалу, а також ціннісно-цільові орієнтири та пріоритети під час підготовки фахівців у навчальних закладах I-II рівня акредитації. Зважаючи на те, що на перший план нині виходять потреби у професійній та соціальній мобільності майбутніх фахівців з освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодий спеціаліст», доцільно звернути увагу на необхідність формування у цих студентів готовності до саморозвитку ще під час навчання. У нашому баченні завдяки умінням до самовдосконалення молодші спеціалісти матимуть змогу досягнути конкурентоспроможності на ринку праці у майбутньому та самоствердяться у якості професіоналів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що питання саморозвитку особистості, усвідомлених його форм привертала до себе увагу ще з античності, але предметом ґрунтовного аналізу стала лише у другій половині ХХ ст. В останні три десятиріччя філософсько-

епістемологічний, філософсько-етичний і філософсько-соціологічний аспекти усвідомленого саморозвитку особистості розроблялись Г. Глезерманом, І. Донцовим, Ю. Злотниковим, В. Кисельовим, С. Ковальовим, Д. Шимановським та ін. Зазначимо, що загальні закономірності саморозвитку особистості висвітлені у дослідженнях Л. Виготського, І. Зязюна, П. Каптерева, А. Маслоу, Е. Остапенка. У науковому доробку А. Макаренка, П. Підкасистого, Т. Шамової є праці, у яких зосереджено увагу на психолого-педагогічних аспектах підтримки саморозвитку особистості. Особливості навчально-професійної діяльності студентів, орієнтованої на саморозвиток, розглянуті в роботах В. Андреева, Н. Кузьміної, В. Сластеніна та ін. Загальні закономірності формування професійного саморозвитку особистості розглядалися в роботах Є. Білозерцева, Н. Боритко, І. Колесникової, В. Петровського, Н. Сергеева, Є. Чудінова та ін.

Однак, науковці присвячували свої дослідження теоретико-методологічним аспектам саморозвитку учнів середніх навчальних закладів, або студентів, що навчаються у вищих навчальних закладах та здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр чи магістр, тоді як поза увагою залишаються питання, які пов'язані із необхідності формування готовності до саморозвитку молодших спеціалістів.

Додатковим аргументом на користь дослідження питань саморозвитку слугують документи міжнародних організацій ООН та

ЮНЕСКО [8], які на основі компетентнісного підходу розглядають парадигму сучасної освіти через призму ключових компетентностей. До прикладу до переліку ключових компетентностей науковці відносять: соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні, компетентності саморозвитку і самоосвіти, продуктивної творчої діяльності. Як зазначає О. Овчарук [4], формування виокремлених компетентностей особистості як реально сформованих особистісних якостей реалізовується через оновлений зміст освіти та відповідні методи і технології навчання. Отже, європейська орієнтація України, входження її в освітній європейський простір в контексті вимог Болонського процесу посилили увагу науковців до необхідності формування готовності до саморозвитку особистості.

Метою нашої статті є дослідження процесу саморозвитку молодших спеціалістів у навчальних закладах I-II рівня акредитації.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування компетентної особистості під час навчання є особливо важливою для сучасного суспільства. Сьогодні ці питання перебувають під впливом суперечливих та неоднозначних тенденцій, що зумовлені, з одного боку, новою системою вимог до професійної підготовки фахівців, а з іншого, – можливостями самої особистості щодо самовизначення і самореалізації. Для вирішення названих тенденцій актуалізується необхідність введення у систему освіти навчальних закладах I-II рівня акредитації, які готують молодших спеціалістів, низки педагогічних інновацій, що спрямовані на розвиток ключових компетентностей випускників, формування в них нових способів мислення й діяльності, які акцентовані на формування готовності до саморозвитку.

Зазначимо, що спрямування освітнього процесу на особистість майбутнього фахівця, що здобуває освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший спеціаліст», на основі Болонської декларації передбачає той факт, що обов'язком вищої школи є не просто передача студентам певного обсягу фундаментальних знань, але навчання їх здобувати знання самостійно впродовж усього життя, а також застосовувати набуті знання, навички й уміння адекватно різним професійним і життєвим ситуаціям [5].

Беручи до уваги власний досвід викладача фінансово-економічного коледжу

Буковинського державного фінансово-економічного університету, можна з упевненістю констатувати, що загальноосвітні школи все ще відзначаються традиційними підходами до організації навчального процесу, який не стимулює учнів до саморозвитку, а відтак до саморозвитку не готові і студенти-першокурсники. Спостерігається суттєва розбіжність у методах, формах, засобах стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів, які навчаються у школах, і студентів вищих навчальних закладах. Зокрема, можемо відзначити вагому різницю у самостійності, яка надається школярам та студентам в ситуаціях вирішення основних навчально-виховних завдань, а також характерові спілкування між педагогом та вихованцями.

Наведені вище факти загострюють суперечність між сучасними вимогами до випускника базової середньої школи та здатністю існуючої системи освіти задовольнити такі вимоги, тобто створити умови для формування компетентної особистості, здатної до саморозвитку і самонавчання. Як результат такого стану речей у навчальні заклади I-II рівня акредитації приходять абітурієнти, що не мають сформованої готовності до саморозвитку. З огляду на це, виникає потреба суттєвих змін в організації педагогічного процесу в коледжах, які би сприяли соціальному становленню особистості, самовдосконаленню та саморозвитку студентів.

Нині на основі напрацювань науковців [3; 6; 7] визначено загальні концептуальні положення саморозвитку особистості, зокрема встановлено, що саморозвиток: сприяє самовдосконаленню, самореалізації особистості; має діяльний характер та не є самовільним та спонтанним. Встановлено той факт, що внутрішніми стимулами саморозвитку виступають потреби, мотиви, інтереси та установки самої особистості, тоді як на активність процесу саморозвитку особистості вагомий вплив має середовище, у якому перебуває особистість.

Ми поділяємо позицію науковців у тому, що процес саморозвитку – це процес доволі тривалий у часі. У людини, яка займається саморозвитком, він може тривати все життя. У цілому, виокремлено три загальні етапи саморозвитку. Слід зауважити, що виділення трьох етапів роботи над собою та своїм саморозвитком є доволі умовним, адже досить часто ці етапи переплітаються

один з одним, проникаючи один в один, проте завжди існують. Дамо їм коротку характеристику.

Перший етап передбачає усвідомлення необхідності роботи над собою, яке виникає в результаті взаємодії потреб у розвитку, цілеспрямованості, аналізу внутрішнього етапу, зовнішніх умов і вимог. Цей етап настає тоді, коли незадоволення собою відповідає зовнішнім вимогам та прагненню стати кращим. На цьому етапі повинні бути створені умови, які дозволяють особистості саморозвиватися, а також особистість гостро відчуває необхідність цілеспрямованої роботи над собою. На першому етапі через педагогічне і особисте керівництво забезпечується регулярне самоспостереження і об'єктивна самооцінка, які вкрай необхідні для початкового і подальшого етапу самовиховання.

Другий етап включає вироблення конкретної програми роботи над собою. На цьому етапі особистість порівнює своє «Я» у теперішньому, «Я», яким його хочуть бачити інші, і «Я», яким уявляє себе сама особистість у майбутньому. У цілому, можна констатувати, що на вироблення образу «Яким я повинен стати в процесі самовиховання» впливає життєвий досвід, досвід самовиховання, ідеали, мрії, а також життєві перипетії, з якими особистість зустрічається у повсякденному житті. Програма роботи над собою здійснюється в процесі боротьби мотивів. Найбільш важливим при цьому є мотиви, які виникають при відношеннях до зовнішніх дій і оцінці внутрішнього самовиховання. Якщо людина переконалася, що може працювати над собою, то пробне самовиховання переходить у постійне, що спонукає усвідомлений процес саморозвитку.

Третій етап – це активне здійснення програми саморозвитку, включаючи активні зміни себе і зовнішніх обставин. В процесі саморозвитку активно працюють такі програми, як: «Я тепер і в майбутньому», «Вимоги до мене і мої власні вимоги до себе», «Програма самовиховання і програма поведінки». Керівництво саморозвитком на цьому етапі йде двома шляхами: зміною умов, що сприяють переоцінці себе і зміни програми саморозвитку, або дається оцінка зусиллям особистості в аспекті досягнення певних результатів, планування успіхів в подальшому. На завершальному етапі проходить оцінка обставин і самооцінка внутрішнього світу, повторюється весь цикл

саморозвитку, проте на новому рівні і з іншим змістом.

Розглядаючи проблему саморозвитку особистості, акцентуємо увагу на наступних положеннях:

– саморозвиток – це процес, який сприяє самовдосконаленню та самореалізації особистості;

– саморозвиток особистості має діяльний характер, тобто поза її власною активною діяльністю, бажанням і власним зусиллям в роботі над собою її особистісне самовдосконалення неможливе;

– внутрішні стимулами саморозвитку особистості є її потреби, мотиви, інтереси та установки;

– основою формування потреб, мотивів, інтересів та установок особистості є внутрішні суперечності, які стимулюють активність особистості, сприяють її саморозвитку;

– зовнішні факторами саморозвитку особистості є впливи середовища та цілеспрямоване виховання;

– саморозвиток особистості не є самовільним і спонтанним процесом;

– зовнішні умови впливають на розвиток особистості не безпосередньо, не прямо, а лише проходячи через її внутрішню сферу і породжуючи у неї відповідні потреби, що зумовлює несхожість, різноманітність і неповторність особистісного розвитку кожної людини, її індивідуальну своєрідність;

– визначальну роль навчання і виховання можуть виконувати лише за умови, якщо будуватимуться на ідеях саморозвитку і самовдосконалення особистості [2].

Важливою умовою та первинною сходинкою саморозвитку особистості є внутрішня потреба у його здійсненні та прагнення самопізнання себе. У нашому баченні, самопізнання передбачає вивчення себе як частини природи, виявлення своїх біологічних особливостей і потреб, це розуміння себе як частини соціуму, це усвідомлення себе і як морального та духовного феномену. Отже, на основі напрацювань акмеологів [1], можна констатувати, що самопізнання включає дослідження себе у якості індивіду, особистості та суб'єкту діяльності.

Зазначимо, що у цілому учні 9-го класу, котрі стали студентами коледжів, не є готовими до саморозвитку. Про це свідчать дані нашого опитування. Зокрема, ми поставили собі за мету з'ясувати які

проблеми і труднощі виникають у колишніх школярів, що навчаються в фінансово-економічному коледжі Буковинського державного фінансово-економічного університету. Зокрема, студентам нового прийому 2011/2012 навчального року було запропоновано відповісти на анкету, питання якої стосувалися різних аспектів адаптаційного процесу. Усі респонденти відзначили труднощі першого досвіду навчання. Найскладнішими виявилися проблеми пристосування до нових умов навчання. Перші місяці навчання, особливо перші атестації, виявили багато студентів, які потребують педагогічної допомоги. Серед головних труднощів у кожного другого першокурсника – нерозвинені працьовитість і пізнавальна активність, слабка воля, несформованість важливих прийомів осмислення матеріалу, логічних операцій тощо. Встановлено, що 72% опитаних не вміють правильно організувати свою навчальну діяльність, яка відрізняється від шкільної не тільки спеціалізацією, ступенем складності й великим обсягом навчального матеріалу, але, головним чином, методикою індивідуальної роботи і ступенем самостійності. Отже, можна констатувати, що переважна більшість майбутніх молодших спеціалістів практично не є готовою до саморозвитку, не вміють активно «навчитись вчитися» в процесі самоосвіти під керівництвом викладача.

У практичному аспекті для того, аби змінити стан речей щодо підвищення рівня готовності студентів до саморозвитку ми вважаємо за доцільне зосередити головну увагу на формуванні компетентності саморозвитку і самоосвіти, яка включає позитивну установку на діяльність, на певний проміжок часу в опрацюванні теми, внутрішню і зовнішню мотивацію, роботу над відомими термінами, поняттями, актуалізацію знайомого матеріалу. Цьому допомагає розроблений нами посібник-портфоліо «Модуль студента», в якому пропонуються випереджуюче домашнє завдання, очікувані результати навченості з модуля, теми рефератів, вхідні тести «Перевір себе», ознайомлення з системою оцінювання результатів, стимулюючи в такий спосіб розвиток мотиваційної компетентності. Позитивні результати плануємо від впровадження технології розвитку критичного мислення. Зокрема, такі прийоми як «структурований огляд», «асоціативний куш», «семантична карта» мають позитивний вплив на представлення

поняття та оцінку фонових знань; тоді як прийом «знаємо-хочемо дізнатися–дізналися» для активізації пізнавальної діяльності студентів. На основі створення проблемної ситуації формуємо вміння здійснювати самоаналіз і самооцінювання; виявляти власні помилки і проектувати шляхи їх усунення, внаслідок чого студенти набувають особистісний досвід, у них з'являється позитивна настанова на подальше навчання, вони здійснюють оцінювальну діяльність у поєднанні з оцінкою викладача. Вагомий позитивний ефект ми очікуємо від запровадження рефлексії за аналізом освітньої траєкторії студента (в графічному вигляді): студент реально оцінює свої досягнення і разом з викладачем планує подальші дії для досягнення кращого результату.

Вдалим, на наш погляд, є використання в професійній діяльності викладацького корпусу коледжів експрес-тестів, диктантів, заповнення опорних конспектів з відсутньою основною інформацією. Для того, щоб розвивати творчу рефлексію під час підготовки молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти за суспільно-гуманітарним напрямком профілізації, викладачеві доцільно виявляти результати не тільки своєї роботи, а й усього колективу і кожного студента, за допомогою диференційованих завдань в контрольних і практичних роботах, тести само - і взаємоконтролю різного рівня оволодіння знаннями, самооцінювання знань, норм і цінностей, набутих учнем під час вивчення теми.

Така творча співпраця студентів, викладачів сприяє набуттю нового досвіду, який необхідний при виконанні індивідуального науково-дослідного завдання чи курсової роботи тощо. Адже індивідуальна робота студента передбачає розвиток самостійного мислення, формування природничої освіченості, ґрунтовну самостійну роботу з навчальною, науково-популярною, довідниковою літературою, бібліографічний пошук, красназвчу роботу, використання таких джерел, як Інтернет, аудіо-, відеопрограм, електронних бібліотек, веб-сайтів; формулювання висновків, що ґрунтуються на результатах спостережень і експериментів, необхідних для розуміння суті проблеми; прийняття відповідних рішень для розв'язання проблеми. У цілому така діяльність сприятиме підвищенні готовності

молодших спеціалістів до саморозвитку під час навчання в коледжах.

Висновки. Швидкість змін, що відбуваються у суспільстві, поява нових вимог до характеру трудових відносин і підготовки фахівців ведуть до того, що сьогодні реально захищеною може бути лише добре освічена людина, яка здатна швидко перебудовувати зміст своєї діяльності, і яка здатна до активного саморозвитку. Все це обумовлює зростання актуальності моделювання такої системи організації професійної підготовки фахівців, у якій чільну роль займали б не традиційна трансляція знань і умінь студентам, що здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший спеціаліст», а створення умов для максимального можливого саморозвитку та самореалізації.

Сучасний рівень розвитку економіки, повинен бути зосередженим на організацію такої якості освіти у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації, що забезпечать підготовку майбутніх молодших спеціалістів з фінансів і кредиту до вдосконалення професійної кар'єри та активного життя у соціумі, що побудоване на ґрунтовних знаннях. Причому, освіта має забезпечити освітні потреби особистості щодо самореалізації та саморозвитку, що, безумовно допоможе відчувати фахівцеві із дипломом молодшого спеціаліста себе більш впевнено у швидкозмінному світі.

Перспективи подальшого нашого дослідження будуть спрямовані на теоретичне обґрунтування та впровадження педагогічних умов формування готовності молодших спеціалістів з фінансів і кредиту до саморозвитку.

Література

1. Акмеология: Учебник / Под общ. ред. А.А. Деркача. – М.: Изд-во РАГС, 2002. – 650 с.
2. Кларин М.В. Инновации в обучении. Метафоры и модели... Анализ зарубежного опыта. – М.: Наука, 1997. – С.10.
3. Мерзлякова О. Самореалізація особистості / О. Мерзлякова // Науковий світ. – 2007. – № 9. – С. 28–29.
4. Овчарук О.В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні. – К.: «К.І.С.», 2003. – с. 13–429.
5. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / [за ред. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабін]. – Тернопіль : Вид-во ТДПУ імені В. Гнатюка, 2004. – 147 с.
6. Остапенко Е.О. Дослідження підходів до визначення поняття «саморозвиток» / Е.О. Остапенко // Наукові праці. Т. 136. випуск 123, 2010. – С. 46– 55.
7. Слободян О.П. Творчий саморозвиток особистості студентів педагогічного коледжу в процесі вивчення культурологічних дисциплін. – Л., 2004. – 205 с.
8. Definition and Selection of Competencies. Country Contribution Process: Summary and Country Reports. OECD. – University of Neuchatel. – October 2001. – 279 p.

Matviychyna Svetlana, teacher of college

THEORETICAL ISSUES IN PREPAREDNESS JUNIOR PROFESSIONALS TO SELF DEVELOPMENT

This article deals with general theoretical issues self-development junior professionals during training. The author has analyzed the contents of the scientific category of «self-development». In the article the author revealed the role of self-development. Investigated three main stages of self-development. The author describes the characteristics of readiness for self-development of students who are pursuing education level «junior specialist». The paper presents the results of a survey of students enrolled in the first year. The article analyzes the program management processes of self-development are the students. The author has analyzed ways to improve self-development of the student's in the college.

Keywords: self-development, stages self-development, features self-development, junior specialist, experiment.